

podlagi, je odpor proti socializmu, odpor proti prizadevanju socialističnega sveta in naposled svetovno-zgodovinske osvoboditve človeka.

Če so nam stroji s svojo hitrostjo zmanjšali planet tako, da so nam vse zemljepisne oddaljenosti zajete v čas enega dne ali nekaj ur, če so se pripomočki človeškega občevanja v svojem tehničnem izpopolnjevanju razvili do stopnje, na kateri smo postali vidni in slušni povsod, vsem in hkrati na vsem planetu, in s tem samim tudi totalno navzoči in psihološko ter intelektualno dejavni za ljudi širom po Zemlji, če se intenzivno uresničuje ne samo svetovna delitev dela z vsemi posledicami in implikacijami, ki jih prinaša, temveč na tej materialno-tehnični podlagi tudi splošna, svetovna preceptivna in asociativna senzibilnost človeške civilizacije, enotno področje čustvenega in razumskega življenja, če se ob istem človeškem dejanju in dogodku hkrati in enako vznemirjajo in razumsko zavzemajo stališče ljudje celega kontinenta ali več kontinentov, če se je kultura z materialno-tehničnim napredkom tako demokratizirala in postala svetovna in univerzalna po zanimanju in uporabi, ali ima tedaj kak pomen, če se danes v neki socialistični skupnosti prepričujemo, da je potrebno sodelovanje med narodnimi kulturami, ali ima kak pomen, da s široko odprtimi očmi iščemo, kaj vse ni »naše« narodno v knjigah, časopisih, listih, in vsakemu kulturnemu dogodku med republikami in narodi pripisujemo narodno-politični značaj? Človeka je sram takega konservatizma. Če je samo to.

Priznam: moral bi bil prej končati. In vsekakor bi bil moral bolj, to se pravi neposredneje in konkretnije obravnavati kulturno problematiko odnosov med narodi. Vendar nisem mogel iti mimo nekih elementarnih pogojev kulture; nisem je znal ločiti od splošnega družbeno-zgodovinskega in idejnega konteksta naše sodobnosti. Za zdaj, in na koncu, da bi si bili edini v bistvenem, dajmo besedo Ivanu Cankarju:

»Treba bo silnega napora in dolgega potrpljenja, da se uravna, kar sta izkrivenčili zgodovina in pa zlohota politika.«

Prevedel Janez Gradišnik

NEKAJ POPRAVKOV

V zadnjih treh številkah IX. letnika *Naše sodobnosti* je načel dr. Vasilij Melik v okviru sicer precej naklonjene kritike moje *Zgodovine slovenskega naroda* diskusijo o nekaterih pomembnih vprašanjih slovenskega razvoja v 16. stoletju. Ne mislim se spuščati tu v diskusijo o vprašanjih, kjer Melik nasprotuje temu, kar sem v resnici trdil — v tem pogledu pač vsakdo lahko presodi sam, koliko in kaj je res dokazal proti temu, kar je zapisano v moji *Zgodovini* in v oceni *Trubarjevega zbornika* v *Zgodovinskem časopisu* VIII, 1954, 276—284, o fevdalni miselnosti našega meščanstva in njegovem razmerju do kmeta pa pri Ferdu Gestrinu, *Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija* v *Drugem Trubarjevem zborniku*, ki mi je služil kot podlaga pri tej označbi. Kolikor so Melikova stališča nova, bo itak še prišla boljša priložnost za razpravljanje o njih.

Tako se ob oceni sploh ne bi oglašal, toda Melik polemizira le na premnogh mestih proti lastni utvari, proti temu, kar bi po njegovem »vtisu« jaz »rad« in podobno. Že pomen izrazov in njihovo zaporedje sta se znašla pod udarcem

takšne subjektivistične razlage: saj ne »obnavljamo« samo podrte ali »uničene« hiše, marveč tudi poškodovano — in prav tako velja lahko tudi za v 16. stoletju gotovo precej omajani fevdalni red (str. 1031); z besedo »celó« v slovenščini ne izražamo le začudenja (str. 1153), marveč tudi poudarek; z razvrstitvijo zgodovinskih pojavov v naslovih nikjer ne izražam njihove ocene (str. 1151; saj so v naslovu prvega dela 3. zv. prišli tudi kmečki punti na zadnje mesto!), marveč poskušam z njihovo razvrstitvijo pokazati temeljno črto zgodovinske vzročne povezave in nič drugega.

Pravilno citiranje ne obstoji le v tem, da so točno navedene besede med narekovaji, marveč zahteva, da ni pretrgan kontekst na bistvenem mestu. Le nekaj primerov. Kako naj sodimo o tehniki citiranja, ki je iztrgala iz skupne ocene reformacije in kmečkih uporov le en stavek: »Od kmečkih uporov in od uveljavljanja skupnega slovenskega književnega jezika dalje se začenja težka pot dozorevanja slovenskega ljudstva v narodno enoto in še težja pot boja za priznanje, da takšen narod loči mogočne nemške sosesde od Sredozemskega morja in da ima vse pravice do življenja. Prav slovenska knjiga in z njo zvezani kulturni razvoj sta bila poslej najvažnejši orožji slovenskega boja za ohranitev in utrditev povezanosti slovenskega ljudstva in za njegovo uveljavljanje v svetu. Svoj obstoj je dokazalo slovensko ljudstvo seveda že pred reformacijo, ko je v svojih velikih in žilavih uporih pokazalo, da hoče samo odločati o svoji bodočnosti. Neprecenljiva zasluga protestantizma in še posebej Primoža Trubarja pa je bila, da mu je s prvo slovensko knjigo in s poznejšim nadaljevanjem tega dela dal v roke orožje, brez katerega začetega boja ni bilo mogoče dokončati« (3. zv., str. 153). Melik je iz tega mesta iztrgal le stavek o kmečkih uporih in hkrati na ves glas zatrjeval, da podobne širše ocene reformacija v knjigi nikjer ni dobila (str. 1151). Prav tako tudi na drugem mestu knjige, kjer je sicer navedel citat s str. 170 o pomenu reformacije za slovenski kulturni razvoj v 16. stoletju in utrditev slovenske narodnostne skupnosti, prezrl pa je perspektivni pomen tega dela za slovenski narodni razvoj v celoti. Ugotovitvi, da protestantska pojmovanja o narodnosti še niso premagala deželnih mej, namreč sledi v moji knjigi: »Vse to pa je malo pomembno v primeri z dejstvom, da je bilo vendarle v skupnem jeziku ustvarjeno orožje, ki je te meje pozneje razrušilo in bistveno sodelovalo pri oblikovanju skupne slovenske zavesti« (str. 171). Glede »reformacijskih« zahtev ob kmečkih uporih sicer pravi, da jih »omenjam«, toda retorično vprašanje, ali »jih smemo preiti z molkom« (str. 1151), vendarle ustvarja vtis, kakor da z naslednjimi podatki dopolnjuje moje podatke, medtem ko je v knjigi (3. zv., str. 58, 68, 103—104, 140 in 142) o vsem tem povedano še precej več; zakaj se o vsem tem ne morem strinjati z Melikovimi »nespornimi« trditvami, sem pa že pred leti povedal (ZČ VIII, str. 281—283) in zato pač ne gre za kak tendenčen »molk«, ki naj bi prikrojeval zgodovinsko resničnost drugače, kakor je bila, po mojih željah! In spet — ko trdi in s citatom dokazuje, da si oceni o kmečkem iskanju zaveznikov pri uporih 1478 in 1515 nasprotujeta (1032) — bi pokazalo nadaljevanje citiranih mest (3. zv., str. 57 in 79), da gre za bistveno različna načina pri iskanju zaveznikov v vrstah fevdalcev, ki ju zaradi tega ni mogoče enako ocenjevati. Drugo nasprotje (o nemštvu v mestih na Slovenskem v 16. stoletju) je resnično, ker se je z novimi viri po izidu tretjega zvezka pokazalo, da je bil do 16. stoletja njihov slovenski značaj bistveno močnejši, kakor smo do tozadevnih Otorepčevih najdb v italijanskih arhivih vsi mislili; tako danes vemo, da se je v 16. stoletju kljub Meli-

kovim trditvam nemški »jezik v mestu (sc. Ljubljani) zelo okrepil« (gl. *Zgodovina narodov Jugoslavije* II, str. 780). Ker sva se ob redigiranju *Zgodovine narodov Jugoslavije* II z Gestrinom brez vsake težave zedinila na delno predelano besedilo o prekrščevalcih in novih štiftarjih (nekateri med formulacijami, ki jih navaja Melik, so nastale prav ob redigiranju!), ki jih je mogel zagovarjati on kot avtor in jaz kot urednik, prejkone tudi ta nasprotja niso tolikšna, kakor se je zdelo še leta 1955. Posebej pa ne razumem, kako je mogoče prevrniti besede, da »ni mogoče govoriti o širšem prekrščevalskem gibanju med Slovenci« — pri čemer so navedeni tudi odmevi prekrščevalstva med Slovenci! — v trditev, da dajem prekrščevalstvu »značaj Slovincem *tujega* gibanja«! Ni vsak odmev gibanje in ne vsako gibanje širše!

Za zaključek le še eno metodološko opombo. Verska luskina — najsi bo takšna ali drugačna, more služiti kot streha zelo različnim družbenim težnjam. To ne velja le za islam ali za bogomile (v Makedoniji v 10. stoletju protifevdalno gibanje, v Bosni od 13. do 15. stoletja cerkev, ki jo branijo fevdalci proti vladarju!), marveč tudi za reformacijo. Gotovo je katoliška cerkev eden najpomembnejših opornikov fevdalnega reda v 16. stoletju. Toda gibanje, ki jo podira, moremo ocenjevati v družbenem pogledu le po tem, v čigavo korist jo podira. Če se s tem krepí le preostali del družbenega razreda fevdalcev, potem s to spremembo fevdalizem kot celota ni prav nič oslavljen in tega ni mogoče imenovati »upor proti fevdalizmu«, marveč samo *notranji spopad v okviru razreda fevdalcev*! Gotovo so bili v reformacijskem gibanju pri nas tudi protifevdalni tokovi in je razširjenje reformacije med kmečkim in delno meščanskim prebivalstvom zvezano prav z njimi. Toda nosilec reformacije okrog 1540 je plemstvo, ki se bori z njo za en tip fevdalne družbe proti drugemu tipu, ne pa proti fevdalizmu sploh. Sicer pa ne smem preskočiti okvira, ki sem ga namenil tem vrsticam. Naj podčrtam: zgodovinska analiza mora biti konkretna in mora gledati na zgodovinske pojave v prostoru in času, po njihovem pomenu za tedanji čas in za naslednji razvoj. Takšen način dela kaže kljub vsem slabostim sekularni pomen reformacije za razvoj slovenskega naroda ne le pravičnejše, marveč tudi boljše, kakor postavljanje nesmiselne trditve, da naj bi fevdalci v naših deželah — kot sklenjena družbena celota! — več kot šest desetletij stali na čelu »velikega upora proti fevdalizmu«, kar sledi iz Melikovih trditev na str. 1150. Kako je mogoče trditi o reformaciji v drugi polovici 16. stoletja (*tedaj* se namreč šele uvaja slovenščina v protestantsko knjigo, šolo in cerkev!) »ne glede na to (sc. plemiško-fevdalno!) njeno usmeritev«, da predstavlja enega »velikih uporov proti fevdalizmu«, mi je uganka. *Družbena* označba gibanja more biti utemeljena le v njegovih *družbenih* težnjah — torej prav v tistem, kar je Melik potisnil pod »ne glede na to«. Vsako drugačno ocenjevanje pa prestopa iz zgodovinske metodologije na področje tako ali drugače dogmatičnih sklepov. V te vrste diskusije se pa seveda nimam namena niti spuščati, ker nisem strokovnjak za nobene vrste dogmatiko in ker me svet okrog nas vsak dan dovolj dobro uči, da je za njegovo ocenjevanje uporabna le trdna, konkretna zgodovinska metoda, ki zna po konkretnem delu ločiti luskino od jedra.

Bogo Grafenauer